

1/Θ ΟΛΟΗΜΕΡΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΚΙΒΕΡΙΟΥ  
ΣΧ. ΕΤΟΣ 2012-13

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ:  
**«ΟΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΠΟΤΑΜΟΥ»**

Υπεύθυνη προγράμματος: **Αγγελική Ντέρτη**  
Εκπ/κός που συμμετέχει: **Παναγιώτα Σταυροπούλου**

Αριθμός νηπίων που συμμετέχουν: **17**

ΚΙΒΕΡΙ 2013

### **I. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ - ΕΠΙΛΟΓΗ ΘΕΜΑΤΟΣ:**

Στα πλαίσια των καινοτόμων δράσεων που πραγματοποιούνται στο νηπιαγωγείο μας και ιδιαίτερα της προσπάθειας ευαισθητοποίησης των παιδιών πάνω σε περιβαλλοντικά ζητήματα που επηρεάζουν τις αγροτικές περιοχές όπως η δική μας, τα νήπια και οι εκπαιδευτικοί του 1/θ Ολοήμερου Νηπιαγωγείου Κιβερίου υλοποιήσαμε το Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Αγωγής με θέμα «ΟΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΠΟΤΑΜΟΥ». Το πρόγραμμα ξεκίνησε στις αρχές Νοέμβρη και ολοκληρώθηκε τέλη Μαΐου.

### **II. ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ:**

Σκοπός του προγράμματος είναι να γνωρίσουν τα παιδιά τις πηγές και τα ποτάμια της περιοχής μας και τη σημασία τους στην τοπική αγροτική παραγωγή, να ευαισθητοποιηθούν πάνω σε περιβαλλοντικά ζητήματα, που επηρεάζουν δραματικά το άμεσο περιβάλλον μας και με βιωματικό τρόπο, να αποκτήσουν θετικές στάσεις και συνήθειες καθώς και μια ευρύτερη περιβαλλοντική και οικολογική συνείδηση.

### **III. ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ:**

- Να κατανοήσουν την αξία του νερού ως αγαθού και πηγής ζωής.
- Να γνωρίσουν τον ποταμό Ερασίνο και να μάθουν γι' αυτόν.
- Να μάθουν για τη χρησιμότητα των ποταμών, ύδρευση-άρδευση.
- Να μάθουν για τη συμβολή των ποταμών στη διατροφή μας, με το πότισμα.
- Να μάθουν για την άρδευση των νερών του ποταμού Ερασίνου και άλλων πηγών της περιοχής, όπως ο Ανάβαλος και η Λέρνα, για το πότισμα των τοπικών προϊόντων της Αργολίδας.
- Να γνωρίσουν τα ζώα και τα φυτά που ζουν στο ποτάμι.
- Να γνωρίσουν άλλα ποτάμια της Ελλάδας.
- Να γνωρίσουν τα ποτάμια άλλων χωρών (Αμαζόνιος, Νείλος, Γάγγης κ.λ.π.).
- Να συνειδητοποιήσουν τις καταστροφικές συνέπειες από τα απόβλητα, τα φυτοφάρμακα και τα σκουπίδια που πέφτουν στα ποτάμια.
- Να ευαισθητοποιηθούν πάνω σε περιβαλλοντικά θέματα που επηρεάζουν δραματικά το άμεσο περιβάλλον μας και όχι μόνο.
- Να αποκτήσουν μια ευρύτερη περιβαλλοντική και οικολογική συνείδηση.
- Να αποκτήσουν θετικές στάσεις και συνήθειες.
- Να μάθουν λεξιλόγιο και έννοιες που αφορούν το ποτάμι όπως πηγή, όχθη, εκβολή, ρυάκι, παραπόταμος, καταρράχτης κ.α.
- Να καλλιεργήσουν το ομαδικό πνεύμα και τη συνεργασία.
- Να εκφραστούν δημιουργικά.
- Να έρθουν σε επαφή με την παράδοση μέσα από μύθους, θρύλους, παραμύθια, θρησκευτικές παραδόσεις.

*Υπεύθυνη προγράμματος: **Αγγελική Ντέρτη***

*Εκπ/κός που συμμετέχει: **Παναγιώτα Σταυροπούλου***

- Να οδηγούνται στη γνώση χρησιμοποιώντας τις δυνατότητες που τους δίνει η χρήση Η/Υ και το διαδίκτυο.
- Να γίνει άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία.

#### **IV. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ:**

- Καταιγισμός ιδεών
- Διαθεματική και διεπιστημονική οργάνωση των δραστηριοτήτων
- Ομαδο-συνεργατική διδασκαλία.
- Βιωματική προσέγγιση του θέματος
- Συνεργασία με το Κ.Π.Ε. Νέας Κίου και με τους γονείς.

#### **V. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ:**

Το Προγραμμα Περιβαλλοντικής Αγωγής «Οι αναμνήσεις ενός ποταμού», ξεκίνησε το Φθινόπωρο με τα πρωτοβρόχια και τον κύκλο του νερού και αφορά την αξία του νερού, την κοινωνική διάσταση και σημασία του ως αγαθού, ως πηγής ζωής για τα φυτά, τα ζώα και τους ανθρώπους στην ανάπτυξή τους, για τη σημασία του στην καλλιέργεια τοπικών προϊόντων καθώς και τις επιπτώσεις όταν αυτό δεν υπάρχει ή όταν είναι μολυσμένο.

Όλες οι δραστηριότητες οργανώθηκαν διαθεματικά και διεπιστημονικά, από τα γνωστικά αντικείμενα του Δ.Ε.Π.Π.Σ. για το νηπιαγωγείο: Γλώσσα, Μαθηματικά, Μελέτη Περιβάλλοντος (Φυσικές Επιστήμες, Βιολογία, Γεωγραφία, Ιστορία), Έννοιες Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, Εικαστική Αγωγή (Δημιουργία και Έκφραση), Φυσική Αγωγή, Πληροφορική και χρήση Τ.Π.Ε. στο Νηπιαγωγείο.

##### ➤ **Αφορμή:**

Η αφορμή για την έναρξη του προγράμματος δόθηκε με το παραμύθι της Μάρως Λοΐζου, «Το ποτάμι τρέχει να συναντήσει τη θάλασσα». Αφού διαβάσαμε και δραματοποιήσαμε το παραμύθι, αναφέραμε στα παιδιά πως έχουμε έναν ποταμό πολύ κοντά μας, τον Ερασίνο, και τους προτείναμε να μάθουμε γι' αυτόν. Τα παιδιά σαφώς επηρεασμένα και ευαισθητοποιημένα από το παραμύθι, δέχτηκαν με ενθουσιασμό.

##### ➤ **Συζήτηση, Καταιγισμός ιδεών:**

Με διάφορες ερωτήσεις, διερευνήσαμε τις γνώσεις των παιδιών γύρω από το θέμα. Τα παιδιά άρχισαν να καταθέτουν τις γνώσεις και τις εμπειρίες που είχαν σχετικά. Πολλά παιδιά είχαν επισκεφτεί τις πηγές του ποταμού Ερασίνου με τους γονείς τους, κυρίως λόγω Του Ι.Ν. της Ζωοδόχου Πηγής και των ταβερνών της περιοχής. Επίσης όλα τα παιδιά είχαν περάσει από την εκβολή του ποταμού στη Νέα Κίο. Γνώριζαν ότι στα ποτάμια κυλά νερό, το νερό το πίνουν οι άνθρωποι, τα ζώα, με αυτό ποτίζουμε, επίσης στο ποτάμι ζουν βατραχάκια και παπάκια.

Στη συνέχεια συζητήσαμε τι θα θέλαμε να μάθουμε σχετικά με αυτό το θέμα και

προέκυψαν τα εξής (ερωτήματα):

- Τι είναι το ποτάμι;
- Από πού ξεκινάει και πώς δημιουργείται;
- Το νερό του ποταμού από πού προέρχεται;
- Ποια φυτά και ποια ζώα ζουν εκεί; Μπορούν να ζήσουν μακριά από το νερό;
- Ποια η σημασία του ποταμού για όλα τα ζώα και τα φυτά;
- Ποια η σημασία του ποταμού για τους ανθρώπους;
- Πού εκβάλλει το ποτάμι;
- Τι συμβαίνει όταν το ποτάμι στερεύει;
- Τι συμβαίνει όταν το ποτάμι μολύνεται με σκουπίδια και απόβλητα;
- Τι μπορούμε να κάνουμε εμείς για να βοηθήσουμε να μείνει το ποτάμι καθαρό;
- Αν είχε φωνή το νερό του ποταμού, τι ιστορίες θα μπορούσε να μας πει;
- Να ρωτήσουμε τους μεγαλύτερους αν ξέρουν να μας πουν ιστορίες και παραμύθια για το ποτάμι.

➤ **Ιστόγραμμα:**

Έγινε ο διαχωρισμός σε ενότητες και η καταγραφή τους:

- Θέμα: «ΟΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΠΟΤΑΜΟΥ»
- Το νερό του ποταμού - Ο κύκλος του νερού
- Καιρικές αλλαγές – Βροχή, Χιόνι, Πάγος – Ουράνιο Τόξο
- Ποτάμια της περιοχής, της χώρας μας, άλλων χωρών
- Η συμβολή των ποταμών στη διατροφή και στη ζωή μας
- Επαγγέλματα που σχετίζονται με το ποτάμι
- Η χλωρίδα και η πανίδα των ποταμών
- Μόλυνση των νερών του ποταμού και οι συνέπειες για το περιβάλλον και τους ανθρώπους
- Πώς επηρεαζόμαστε εμείς;
- Προστασία του ποταμού και του περιβάλλοντος.
- Μύθοι, θρύλοι, παραδόσεις, παραμύθια, λογοτεχνία, ποίηση, μουσική, τραγούδια, ζωγραφική, τέχνη για το ποτάμι.

Στη συνέχεια σχεδιάσαμε ένα ιστόγραμμα.

➤ **Συγκέντρωση πληροφοριών:**

Συμφωνήσαμε να συγκεντρώσουμε στο νηπιαγωγείο πληροφορίες για τα ποτάμια. Αποφασίσαμε να συγκεντρώσουμε το υλικό και διαμορφώσαμε τη σχετική γωνιά και την εμπλουτίσαμε όσο περισσότερο μπορούσαμε. Ακολουθήσαμε την ομαδο-συνεργατική μέθοδο. Τα παιδιά χωρίστηκαν σε ομάδες και η κάθε ομάδα στο σπίτι, με τη βοήθεια των γονιών ανέλαβε να συγκεντρώσει διαφορετικές πληροφορίες κάθε μια, σχετικές με το θέμα μας, να τις φέρει στο

σχολείο και να τις παρουσιάσει. Συγκεντρώσαμε εποπτικό υλικό, (παραμύθια, φωτογραφίες ποταμών, γεφυριών, καταρρακτών, βιβλία με φυτά που φυτρώνουν κοντά στα ποτάμια, βιβλία με ζώα και πουλιά που ζουν κοντά στα ποτάμια, εικονογραφημένα παραμύθια, έργα τέχνης κλπ).

➤ **Δραστηριότητες και Στόχοι**

**σύμφωνα με το Δ.Ε.Π.Π.Σ. για το Νηπιαγωγείο:**

– **ΓΛΩΣΣΑ:** Προφορικός λόγος: διήγηση ιστοριών, ταινιών, περιγραφή ζώων, ανθρώπων, συμμετοχή σε συζητήσεις, εμπλουτισμός του προφορικού λόγου των παιδιών με σχετικό λεξιλόγιο. Τα παιδιά πήραν το ρόλο τόσο του ακροατή όσο και του ομιλητή σε όλες τις δραστηριότητες. Διαβάσαμε παραμύθια «Α όπως αυγό» από το «αλφαβητάρι της φύσης» η ιστορία μιλάει για ένα αυγό που μιλάει με το ποτάμι και ανακαλύπτει τη δύναμη που έκρυβε μέσα του), «Το ποταμάκι που πέταξε», «Το ποτάμι τρέχει να συναντήσει τη θάλασσα», «Το παράξενο πουλί» Ασχοληθήκαμε με παραδοσιακά παραμύθια, μύθους, θρύλους και παραδόσεις που συνδέονται με τα ποτάμια, όπως για νεράιδες, ξωτικά, σατύρους, νύμφες που ζούσαν γύρω από αυτά, π.χ. «Ερασίνοσ ο γιος του Βράχου», «Η πρασινομαλλούσα νεράιδα των Μύλων», «Το αμίλητο νερό» κ.α. Ασχοληθήκαμε με θέματα θρησκευτικού περιεχομένου. Με αφορμή τον εορτασμό των Θεοφανίων, μιλήσαμε για τον Ιορδάνη Ποταμό, την Βάπτισμα του Ιησού και τον Αγιασμό των Υδάτων και μάθαμε τα κάλαντα των Φώτων.

Μάθαμε σχετικά τραγούδια και ποιήματα, αινίγματα και παροιμίες (το ποτάμι δε γυρίζει πίσω) και φέραμε τα παιδιά σε επαφή με τη λαϊκή μας παράδοση. Διαβάσαμε κείμενα λογοτεχνικά και επιστημονικά, δημοσιογραφικά και επιστημονικά άρθρα, λήμματα από εγκυκλοπαίδειες και πληροφορίες από το διαδίκτυο. Δουλέψαμε με πίνακες αναφοράς διάφορα ζώα και πουλιά φυτά που ζούν στα ποτάμια. Αναγνώριση γραμμάτων και λέξεων σχετικών με το θέμα, όπως ποτάμι, ρυάκι, καταρράχτης, εκβολή, κλπ, μέσα σε κείμενα, σε οργανωμένες ή αυθόρμητες δραστηριότητες από τα παιδιά. Γλωσσικά παιχνίδια τόσο προφορικά όσο και γραπτά. Γραφή γραμμάτων και λέξεων σχετικών με το θέμα, με όποιον τρόπο μπορούν, σε οργανωμένες ή αυθόρμητες περιστάσεις. Φτιάξαμε λέξεις με τα γράμματα από το μαγικό κουτί που είχαν σχέση με το θέμα μας. Γράψαμε λέξεις στον Η/Υ, πληκτρολογώντας τα γράμματα στο πληκτρολόγιο. Καταγράψαμε πληροφορίες, λέξεις, αυτοσχέδιους στίχους και ποιήματα που εμπνεύστηκαν και μας υπαγόρευαν τα παιδιά σε οργανωμένες ή αυθόρμητες περιστάσεις. Ορισμένες δραστηριότητες συνοδεύονταν από το ανάλογο φύλλο εργασίας

– **ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ:** Ασχοληθήκαμε με χωρο-χρονικές έννοιες, πάνω-κάτω, μέσα-έξω, δίπλα, ανάμεσα, ψηλά-χαμηλά, πριν-μετά κλπ. Τα παιδιά συνέκριναν, ταξινομήσαν, ομαδοποίησαν, τα ποτάμια, τα φυτά, τα ζώα αναλόγως με κάποιο χαρακτηριστικά τους (μέγεθος, μήκος, είδος που ανήκουν, πόσα πόδια έχουν, γεννούν αυγά ή μικρά κλπ). Μέτρησαν και αρίθμησαν με διάφορες αφορμές. Ασχοληθήκαμε με ποσότητες νερού, συγκρίναμε, κάναμε εκτιμήσεις. Τα παιδιά ερεύνησαν και προσπάθησαν να επιλύσουν ανοιχτές προβληματικές καταστάσεις που τέθηκαν για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων και την ενίσχυση της λογικο-μαθηματικής τους σκέψης.

Αξιοποιήσαμε σε κάθε ευκαιρία την τεχνολογία.

Ορισμένες δραστηριότητες συνοδεύονταν από το ανάλογο φύλλο εργασίας

– **ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ:** Αναπτύξαμε δραστηριότητες ώστε τα παιδιά να αντιληφθούν την αλληλεπίδραση του περιβάλλοντος με τις δραστηριότητες του ανθρώπου, να αναπτύξουν συναισθήματα αγάπης και αδελφότητας για όλα τα πλάσματα της γης και πιο συγκεκριμένα αυτά που ζουν στο ποτάμι, να αποκτήσουν θετικές στάσεις και συμπεριφορές για το περιβάλλον. Επίσης επιδιώξαμε να μάθουν να “διαβάζουν” απλά σύμβολα, σχεδιαγράμματα και χάρτες, να αρχίσουν να αναγνωρίζουν τη σχέση της επιστήμης με την καθημερινή ζωή, να αναγνωρίζουν τη χρησιμότητα απλών μηχανών και επινοήσεων στη ζωή μας, να αναπτύξουν τη γλώσσα και την επικοινωνία και να αξιοποιήσουμε την τεχνολογία. Επίσης μέσα από τις δραστηριότητες να εξοικειωθούν με βασικές ερευνητικές διαδικασίες. Μάθαμε από πού αρχίζουν το ταξίδι τους τα ποτάμια. Μάθαμε ότι οι βροχές και τα χιόνια που λιώνουν τροφοδοτούν τα ποτάμια με νερό, το οποίο μεταφέρεται από τα ρυάκια στο κύριο ποτάμι που τρέχει να συναντήσει τη θάλασσα. Μάθαμε ότι το μεγαλύτερο μέρος της γης καλύπτεται από νερό, το νερό των ποταμών-και των λιμνών είναι γλυκό, σε αντίθεση με της θάλασσας που είναι αλμυρό.

Με αφορμή το παραμύθι «Το ποταμάκι που πέταξε» θέσαμε τον προβληματισμό αν μπορεί να γίνει αυτό, διαβάζοντας το παραμύθι ανακαλύψαμε τον κύκλο του νερού. Το νερό εξατμίζεται ανεβαίνει ψηλά γίνεται βροχή, χαλάζι ή χιόνι και καταλήγει και πάλι στη γη. Έτσι το ποταμάκι της ιστορίας μας πέταξε ψηλά, αλλά αναζήτησε και πάλι την παλιά του ζωή και επέστρεψε και πάλι στην κοίτη του ποταμού συνεχίζοντας το ταξίδι του. Με αφορμή τον κύκλο του νερού μιλήσαμε για το ουράνιο τόξο, για τα χρώματα της Ήριδας. Επισημάναμε τους κινδύνους που κρύβουν τα ποτάμια κατά τους χειμερινούς μήνες όταν βρέχει πολύ και λιώνουν τα χιόνια (Τα ποτάμια φουσκώνουν και παρασύρουν τα πάντα).

Μάθαμε για την ύδρευση (πόσιμο νερό), την άρδευση (νερό ποτίσματος) και για τη χρησιμότητα του νερού στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου, τη χρησιμότητα των ποταμών στην καθαριότητα (πλύσιμο ρούχων) Εστίασαμε κυρίως στη συμβολή του ποταμού στην ανάπτυξη και παραγωγή των τοπικών προϊόντων της Αργολίδας, όπως τα εσπεριδοειδή και πιο συγκεκριμένα το πορτοκάλι, η ελιά, το καϊσι, τα οπωροκηπευτικά προϊόντα, τα τοπικά βότανα. Η διατροφή των ανθρώπων εμπλουτίζεται με ψάρια του γλυκού νερού (πέστροφες, χέλια, ) και από διάφορα ζώα που ζουν γύρω από τα ποτάμια, όπως πάπιες, χήνες. Επίσης μέσα από την άρδευση, το νερό του ποταμού φτάνει στο πιάτο μας μέσα από τα φρούτα και τα λαχανικά που ποτίζουμε. Αναφερθήκαμε εκτενώς στη μόλυνση των ποταμών από τα σκουπίδια που πετούν ασυνείδητοι άνθρωποι γύρω από αυτά, για τα απόβλητα που ρίχνουν μέσα στα ποτάμια τα εργοστάσια, τις κοπριές των ζώων και τις καταστροφικές συνέπειες όλων αυτών στη ζωή των ανθρώπων και όλων των ζωντανών οργανισμών που εξαρτώνται από το ποτάμι. Επίσης αναφερθήκαμε στην εξάπλωση της μόλυνσης, μέσω των ποταμών και σε άλλα φυσικά περιβάλλοντα, όπως η θάλασσα καθώς και στη διατροφική αλυσίδα και πώς επηρεάζεται συνολικά η φύση και ο άνθρωπος.

Με αφορμή το παραμύθι του Βαγγέλη Ηλιόπουλου «Οι εφτά κουτσούνες πάνε να

συναντήσουν τα αερόστατα της Λαμπρής» με αφορμή το υλικό κατασκευής, κάναμε πειράματα για τη διαλυτότητα των υλικών. Επίσης μιλήσαμε για τα επαγγέλματα που εξαρτώνται από το ποτάμι: νεροτριβές (παραδοσιακές και σύγχρονες στην υπηρεσία των ανθρώπων), ο μυλωνάς( με το νερόμυλο άλεθαν το σιτάρι και έφτιαχναν το αλεύρι), οι ψαράδες ( η αλιεία στα νερά των ποταμών), οι βαρκάρηδες, οι μαουνιέρηδες και οι μεταφορά ανθρώπων και προϊόντων μέσω του ποταμού, τα ποταμόπλοια (κάνουν ταξίδια και κρουαζιέρες στα μεγάλα ποτάμια).

- > **ΦΥΣΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ:** Μέσα από τις δραστηριότητες θέλαμε τα παιδιά να αρχίσουν να κατανοούν τη σημασία της παρατήρησης, των πειραμάτων και της περιγραφής για τη μελέτη υλικών και φαινομένων. Επίσης να κατανοήσουν κατά το δυνατό τη δομή και της ιδιότητες των υλικών. Κάναμε πειράματα με το νερό και πώς αυτό γίνεται πάγος, υλικά που επιπλέουν στο νερό, υλικά που διαλύονται στο νερό κλπ. Επιδιώξαμε τα παιδιά να κατανοήσουν ορισμένες πηγές ενέργειας και τις μετατροπές τους, όπως το νερό ως πηγή ενέργειας, μέσα από πειράματα και συγκέντρωση σχετικών πληροφοριών.
- > **ΒΙΟΛΟΓΙΑ:** Επιδιώξαμε να διευρύνουν τις γνώσεις τους για τους ζωικούς και τους φυτικούς οργανισμούς που ζουν μέσα στο νερό, δίπλα στο νερό, υδρόβια, αμφίβια, πουλιά κλπ. Μιλήσαμε για τα ζώα που ζουν στο ποτάμι (βάτραχος, πάπια, φλαμίνγκο, νερόκοτα, κύκνος, χήνα, κάστορας κλπ). Επίσης για τα ψάρια του γλυκού νερού (όπως πέστροφες, χέλια, πέρκες, νερόφιδα). Για τα φυτά που φυτρώνουν μέσα και δίπλα στα ποτάμια (όπως τα νούφαρα, τα καλάμια για τα δέντρα που αγαπούν πολύ το νερό, όπως ο πλάτανος, η ιτιά κλπ). Επίσης για τα έντομα που ζουν εκεί (όπως οι λιβελούλες, τα κουνούπια κ.α.).
- > **ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ:** Θέλαμε τα παιδιά να μάθουν να διερευνούν το χώρο και να προσανατολίζονται σε σχέση με σταθερά σημεία αναφοράς, να απεικονίζουν με απλά μέσα το χώρο και να καταγράφουν μετακινήσεις και διαδρομές σε απλά σχεδιαγράμματα και σκαριφήματα. Επίσης να περιγράφουν τις μεταβολές του καιρού και τα μετεωρολογικά φαινόμενα. Στο γεωφυσικό χάρτη της Ελλάδας εντοπίσαμε ποτάμια της πατρίδας μας (Ευρώτας, Αλφειός, Πηνειός, Αχελώος, Αλιάκμονας, Αξιός, Πάμισος, Βενέτικος κ.α.). Επίσης μάθαμε και για τους μεγαλύτερους ποταμούς της Γης και τους εντοπίσαμε( Αμαζόνιος, Νείλος, Γάγγης κ.λ.π.).
- > **ΙΣΤΟΡΙΑ:** Επιδιώξαμε να αντιληφθούν τα παιδιά τη χρονική ακολουθία γεγονότων και να αναπτύσσουν ενδιαφέρον για ιστορικά γεγονότα, προβλήματα και διλήμματα ανθρώπων διαφορετικών εποχών που ζούσαν σε παραποτάμιες περιοχές τα μέσα που χρησιμοποιούσαν και πώς αναπτύχθηκαν σε σχέση με το ποτάμι, καθώς και το πώς παρουσιάζεται η ιστορία και ο πολιτισμός μέσα από τις λαϊκές παραδόσεις
- **ΈΝΝΟΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ:** Μέσα από τις δραστηριότητες επιδιώξαμε την ανάπτυξη της αυτο-εκτίμησής τους και την ανάπτυξη ικανοτήτων συνεργασίας. Επίσης θέλαμε να είναι ικανά να περιγράφουν το άμεσο περιβάλλον τους και να γνωρίζουν τις διαφορές με τα ευρύτερα περιβάλλοντα.
- **ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ:** Παρουσιάσαμε και φέραμε σε επαφή τα παιδιά με τα έργα τέχνης τόσο

της φύσης όσο και των ανθρώπων και τις διαφορετικές τεχνικές, καθώς και την απόκτηση γνώσεων και πληροφοριών. Γνωριμία με έργα μεγάλων ζωγράφων (Thaulow F., Χειμώνας στον ποταμό Σιμόα, Van Gogh, Τοπίο με βροχή στην Οβέρ κ.α.). Θέλαμε να κατανοήσουν την τέχνη ως μέσο έκφρασης. Πειραματίστηκαν, εξοικειώθηκαν και εξασκήθηκαν με διαφορετικά υλικά και τεχνικές και τα παροτρύναμε να παράγουν έργα με ζωγραφική, χαρτοκοπτική, πλαστελίνη, κολάζ, συνδυασμούς τεχνικών και υλικών, να εκφράσουν συναισθήματα μέσα από την τέχνη και τη δημιουργία και την απόκτηση δεξιοτήτων. Ζωγραφίσαμε μαζί με τα παιδιά σε χαρτί του μέτρου χρησιμοποιώντας τέμπρες και πινέλα το δικό μας ποτάμι που ξεκινούσε το ταξίδι του από ένα ψηλό βουνό και με στένσιλ ζωγραφίσαμε ψάρια. Κάναμε διάφορες κατασκευές με ποίκιλια υλικά (υφάσματα, κουμπιά, κορδέλες, κλωστές) όπως ζώα, βατραχάκια, πάπιες, κύκνους, φλαμίνγκο, λιβελούλες, νούφαρα κλπ. Κατασκευάσαμε μόμπιλε με σύννεφα και σταγόνες βροχής. Κατασκευάσαμε ουράνιο τόξο με χάρτινα πιάτα. Φτιάξαμε κολάζ, ζωγραφίσαμε με νερομπογιές και πολλά άλλα. Με αφορμή το παραμύθι του Βαγγέλη Ηλιόπουλου "Οι εφτά κουτσούνες που ήθελαν να δουν τα αερόστατα της Λαμπρής, φτιάξαμε με ζυμάρι τις εφτά κουτσούνες, τις στολίσαμε και ξεκίνησαν το ταξίδι τους, η μία από αυτές χάθηκε στα νερά ενός ποταμού. Επίσης επιδιώξαμε την καλλιέργεια της καλαισθησίας.

– **ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ:** Ακούσαμε τραγούδια για το νερό και το ποτάμι, παραδοσιακά και όχι μόνο, μουσικά έργα τέχνης και συνθέσεις με θέμα την βροχή το νερό, τον ποταμό κλπ. Χρησιμοποιήσαμε μουσικά όργανα, παίξαμε μουσικο-κινητικά παιχνίδια. Ακούσαμε και αναγνωρίσαμε ήχους από ζώα, φυσικά φαινόμενα κλπ. Με παιδαγωγικό υλικό που βρήκαμε στο διαδύκτιο και ιδιαίτερα μέσα από το Πρόγραμμα «Μελίνα». Μάθαμε διάφορα τραγούδια (από πού είσαι ποταμάκι, μικρό βατραχάκι, στο ρυάκι το μικρό, η βροχή τίκι-τίκι στάζει κ.α.). Δημιουργήσαμε αυτοσχέδια μουσικά μοτίβα και αυτοσχέδια τραγούδια για το ποτάμι και τα ζώα που ζουν εκεί.

– **ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΑΓΩΓΗ:** Δραματοποιήσεις παραμυθιών, ποιημάτων, τραγουδιών.

Κουκλοθέατρο: δραματοποιήσαμε παραμύθια μέσα από το κουκλοθέατρο. Μεταμφιέσεις: τα παιδιά μεταμφιέστηκαν σε νερό, ποτάμι, νούφαρα, καλάμια, ζώα του ποταμού, πουλιά. Επίσης έγιναν αυτοσχεδιασμοί, παντομίμα και μιμήσεις ζώων με κινήσεις, φωνές, ήχους, τη στάση του σώματος κλπ., δραματοποιήσεις παραμυθιών που διαβάσαμε, σχετικών με το θέμα μας. Ενθαρρύναμε τα παιδιά να εκφράσουν συναισθήματα με διάφορους εκφραστικούς τρόπους, όπως γκριμάτσες, κινήσεις κλπ. Στη γιορτή λήξης παρουσιάσαμε το θεατρικό «Ταξιδεύοντας μ' ένα κύμα», της Νίκης Κάντζου, από το περιοδικό Σύγχρονο Νηπιαγωγείο, το κυματάκι ταξίδεψε σε διάφορες χώρες μέχρι να βρει τη χώρα όπου το καλοκαίρι ζει για πάντα, μαζί του ταξιδέψαμε κι εμείς, το ταξίδι ήταν για όλους συναρπαστικό. Επισκεφτήκαμε τη χώρα των παλιάτσων, τη χώρα με τις κούκλες, τη χώρα με τα σύννεφα και τέλος βρεθήκαμε όλοι μαζί στην ακρογιαλιά χορεύοντας έναν απίθανο τρελό χορό.

– **ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ:** Επιδιώξαμε την ανάπτυξη θετικών στάσεων και ηθικών αξιών, την ανάπτυξη της κινητικότητας και της φυσικής δραστηριότητας καθώς και του αισθησιο-κινητικού συντονισμού των νηπίων μέσα από παιχνίδια. Επίσης να αποκτήσουν βασικές κινητικές



δεξιότητες όταν παίζουν και χρησιμοποιούν μπάλες, στεφάνια κλπ. Μουσικο-κινητικά παιχνίδια, από την κασέτα της Κυνηγού (η βροχή, μικρό βατραχάκι, στο ρυάκι το μικρό). Με γκοφρέ χαρτί φτιάξαμε ένα ποτάμι περπατήσαμε στις όχθες του, πηδήσαμε πάνω απ' αυτό, φανταστήκαμε ότι φούσκωσε και κοιτάζαμε να προστατευτούμε, με τη συνοδεία του ταμπουρίνου που μας προέτρεπε να κινηθούμε ανάλογα με τον ήχο που ακούγαμε.

– **ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ:** Θέλαμε να εξοικειωθούν τα παιδιά με τις βασικές συσκευές και λειτουργίες του ηλεκτρονικού υπολογιστή, να κατανοήσουν την αξία του ως εργαλείου αναζήτησης πληροφοριών, ως εποπτικού μέσου και υποβοηθητικού εργαλείου στην απόκτηση, αποθήκευση, προβολή και χρήση πληροφοριών. Επίσης την απόκτηση δεξιοτήτων σχετικών με τη χρήση του ποντικιού, του πληκτρολογίου, και διαφόρων λογισμικών παιδαγωγικού περιεχομένου καθώς και να μάθουν την ορθή χρήση του μηχανήματος και βασικούς κανόνες ασφάλειας και προφύλαξης. Επισκεφτήκαμε το διαδίκτυο παρακολουθήσαμε μικρά βίντεο με ζώα και φυτά των ποταμών, συνοδευόμενα και με ήχο. Πληκτρολογήσαμε διάφορες λέξεις, όπως ποτάμι, κύκνος, πάπια, νερό κλπ.

#### ➤ Επισκέψεις

##### Επισκεφτήκαμε το Κ.Π.Ε. Νέας Κίου:

Μέσα από παιχνίδια, παραμύθια και εποπτικό υλικό μάθαμε για τον ποταμό Ερασίνο, τις πηγές του στο Κεφαλάρι, την εκβολή του στη Νέα Κίο, για τη σημασία του στην ανθρώπινη δραστηριότητα της περιοχής, για τη χλωρίδα και τη πανίδα του.

##### Επισκεφτήκαμε τις πηγές του ποταμού Ερασίνου στο Κεφαλάρι:

Είδαμε φυτά που φυτρώνουν στο ποτάμι, ζώα, πουλιά, έντομα. Αφουγκραστήκαμε τους ήχους της πηγής, του νερού, του ποταμού, των μικρών καταρρακτών που δημιουργούνται καθώς το νερό τρέχει στις καμάρες των γεφυριών, ήχους ζώων, πουλιών, εντόμων. Μάθαμε για το ποτάμι μέσα από μύθους και ιστορικά γεγονότα που συνδέονται με αυτό. Επίσης μιλήσαμε για τον Ι.Ν. της Ζωοδόχου Πηγής και γιατί πήρε αυτό το όνομα. Διαπιστώσαμε το ευχάριστο περιβάλλον της περιοχής, που είναι ο λόγος που το επισκέπτονται τόσο άνθρωποι για αναψυχή. Επισκεφθήκαμε τις νεροτριβές παραδοσιακές και σύγχρονες και μιλήσαμε για τις υπηρεσίες που προσφέρουν στον άνθρωπο και είδαμε με ποιόν τρόπο πλένονται και καθαρίζουν τα ρούχα χωρίς τη χρήση απορρυπαντικών και χημικών. Είδαμε με ποιόν τρόπο και με ποιους μηχανισμούς (πόρτες) οδηγείται το νερό της πηγής στα αρδευτικά κανάλια. Ακολουθήσαμε το αρδευτικό κανάλι που περνά μέσα από κήπους και περιβόλια, όπου οι άνθρωποι ποτίζουν τις καλλιέργειες.

##### Επισκεφτήκαμε το κτήμα «Γης Έργα»:

Τα παιδιά ήρθαν σε άμεση επαφή και γνώρισαν από κοντά τον τρόπο καλλιέργειας βιολογικών προϊόντων. Έγινε περιήγηση στις καλλιέργειες του κτήματος και στα θερμοκήπια. Τα παιδιά φύτεψαν σπόρους και μικρά φυτά, σκάλισαν, πότισαν και κατανόησαν την αξία του νερού στην ανάπτυξη των φυτών και στην παραγωγή τοπικών προϊόντων. Οι ιδιοκτήτες του κτήματος, χάρισαν στα παιδιά φυτά τα οποία φυτέψαμε στον κήπο του νηπιαγωγείου μας.

## **VI. ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΟΥ ΥΛΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΣΧΟΛΙΚΗ ΧΡΟΝΙΑ**

Το περιβάλλον είναι υπόθεση όλων μας, η γη μας μία και μοναδική και οφείλουμε να την προστατέψουμε για να την κληροδοτήσουμε στις μεταγενέστερες γενιές.

Στο νηπιαγωγείο μας κάναμε προσπάθεια ευαισθητοποίησης των παιδιών πάνω σε περιβαλλοντικά ζητήματα. Παράλληλα και σε συμφωνία με το Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Αγωγής «Οι αναμνήσεις ενός ποταμού», ενταχτήκαμε στο Εθνικό Δίκτυο του Κ.Π.Ε. Κρεστένων για τα «Τοπικά Προϊόντα», μέσω της υλοποίησης δραστηριοτήτων για την άρδευση των νερών του ποταμού Ερασίνου και άλλων πηγών της περιοχής, όπως ο Ανάβαλος και η Λέρνα, για το πότισμα των τοπικών προϊόντων της Αργολίδας. Επίσης υλοποιήσαμε την Καινοτόμο Δράση περιβαλλοντικού περιεχομένου με θέμα «Τα ζώα των πάγων και η κλιματική αλλαγή», συμμετείχαμε στη Δράση του Κ.Π.Ε. Νέας Κίου «Πρασινίζω την αυλή του σχολείου μου» και υλοποιήσαμε το Πρόγραμμα πολιτιστικών Θεμάτων «Συνταξιδιώτες σ' ένα ταξίδι μαγικό, μέσα από παραμύθια, μύθους, θρύλους, παραδόσεις και ποιήματα».

Θελήσαμε να συνδέσουμε μεταξύ τους όλα αυτά τα προγράμματα και τις δράσεις και προσπαθήσαμε να περάσουμε στα παιδιά το μήνυμα ότι όλα όσα αφορούν το περιβάλλον, είτε θετικά, είτε αρνητικά, είναι αλληλένδετα έχουν μια συνέχεια. Όλα όσα αφορούν το περιβάλλον, είτε θετικά, είτε αρνητικά, είναι αλληλένδετα έχουν μια συνέχεια και επηρεάζουν άμεσα τη ζωή μας.

→ Καινοτόμος Δράση «Τα ζώα των πάγων και η κλιματική αλλαγή»:

Η Καινοτόμος Δράση περιβαλλοντικού περιεχομένου με θέμα «Τα ζώα των πάγων και η κλιματική αλλαγή» ξεκίνησε με αφορμή τη θεματολογία για τον χειμώνα. Έχοντας ως βάση την οικολογική αφύπνιση των παιδιών και θέλοντας να καλλιεργήσουμε την περιβαλλοντική τους συνείδηση και να τα ευαισθητοποιήσουμε πάνω σε σοβαρά περιβαλλοντικά θέματα αποφασίσαμε να ασχοληθούμε με τα ζώα, τους κατοίκους και τη χλωρίδα των πολικών περιοχών, με το λιώσιμο των πάγων, τις αλλαγές που θα επιφέρει στη ζωή τους αυτό το φαινόμενο, τις επιπτώσεις του στον πλανήτη Γη, καθώς επίσης και στη δική μας ζωή, γιατί το μέρος που ζούμε ανήκει στις παραθαλάσσιες περιοχές και αν και ζούμε αρκετά μακριά, το λιώσιμο των πάγων είναι κάτι που μας αφορά όλους. Επίσης τις αιτίες που προκαλούν το φαινόμενο αυτό όπως είναι η τρύπα του όζοντος και το φαινόμενο του θερμοκηπίου και ο ρόλος του ανθρώπου σε όλα αυτά. Σκοπός του προγράμματος είναι να ευαισθητοποιηθούν πάνω σε περιβαλλοντικά ζητήματα παγκοσμίου εμβέλειας όπως η κλιματική αλλαγή και τις αιτίες που την προκαλούν (ατμοσφαιρική ρύπανση, τρύπα του όζοντος, φαινόμενο του θερμοκηπίου) που επηρεάζουν δραματικά και το άμεσο περιβάλλον μας και με βιωματικό τρόπο να αποκτήσουν θετικές στάσεις και συνήθειες καθώς και μια ευρύτερη περιβαλλοντική και οικολογική συνείδηση.

→ Δράση του Κ.Π.Ε. Νέας Κίου «Πρασινίζω την αυλή του σχολείου μου»:

Επίσης συμμετείχαμε στη Δράση του Κ.Π.Ε. Νέας Κίου «Πρασινίζω την αυλή του σχολείου μου», ώστε τα παιδιά, με βιωματικό τρόπο να μάθουν για τα φυτά, τη σημασία του νερού στην

ανάπτυξή τους, τη σημασία τους στην ισορροπία του περιβάλλοντος, για τις καλλιέργειες, τον τρόπο που τις φροντίζουμε, πώς επηρεάζονται από τις καιρικές μεταβολές. Έτσι φυτέψαμε διάφορα φυτά μαζί με τα παιδιά, σπείραμε διάφορους σπόρους κι αναλάβαμε όλοι μαζί τη φροντίδα τους. Αρωγοί στο έργο μας στάθηκαν οι γονείς των παιδιών, και το Κ.Π.Ε. Νέας Κίου.

→ Πρόγραμμα Πολιτιστικών Θεμάτων «Συνταξιδιώτες σ' ένα ταξίδι μαγικό, μέσα από παραμύθια, μύθους, θρύλους, παραδόσεις και ποιήματα»:

Το Πρόγραμμα Πολιτιστικών Θεμάτων, με υπεύθυνη την νηπιαγωγό Παναγιώτα Σταυροπούλου, είχε ως σκοπό να φέρει τα παιδιά σε επαφή με τη λογοτεχνία, την ποίηση και τη λαϊκή μας παράδοση, να διερευνήσει και να προσεγγίσει την Περιβαλλοντική Αγωγή μέσω αυτών. Με πολλαπλές δραστηριότητες και με τη λειτουργία της Δανειστικής Βιβλιοθήκης, τα παιδιά ήρθαν σε επαφή με κείμενα και μύθους που η θεματολογία τους αφορούσε το ποτάμι, τις πηγές, λαϊκές παραδόσεις για το νερό, τις νεράιδες κλπ.

## **VII. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ**

Με τη βοήθεια του εποπτικού υλικού που συγκεντρώσαμε, καθώς επίσης και με τη βοήθεια του διαδικτύου και των επισκέψεων που πραγματοποιήσαμε στο Κ.Π.Ε. Νέας Κίου, στις πηγές του ποταμού Ερασίνου και στο κτήμα «Γης Έργα», μάθαμε πολλά πράγματα για το ποτάμι τη συμβολή του στη βιοποικιλότητα και στην ανάπτυξη της περιοχής. Διαπιστώσαμε τις δυσάρεστες συνέπειες της ρύπανσης και μόλυνσής του και την ανάγκη προστασίας του.

Η δράσεις που πραγματοποιήσαμε κράτησαν ζωντανό το ενδιαφέρον των παιδιών έως το τέλος. Ο τρόπος που προσεγγίσαμε το θέμα και όλα τα εμπλεκόμενα μέσα και οι φορείς που επιστρατεύσαμε βοήθησαν πολύ σε αυτό. Οι εκπαιδευτικοί αξιοποίησαν στο έπακρο τους καινοτόμους τρόπους διδασκαλίας και διδακτικής προσέγγισης καθώς και την ευελιξία στη διδακτική πράξη. Προσπάθησαν να λειτουργήσουν με τέτοιο τρόπο ώστε η εφαρμογή της δράσης να έχει ενδιαφέρον, τα παιδιά να εμπλακούν οικειοθελώς, ενεργητικά στη μαθησιακή διαδικασία και να ευαισθητοποιηθούν πάνω σε περιβαλλοντικά ζητήματα, τα οποία έχουν και άλλες προεκτάσεις τόσο στην υγεία, όσο και στην κοινωνία, την οικονομία κλπ.

Τα παιδιά, μέσα από την ανάπτυξη των περιβαλλοντικών δράσεων και της συγκεκριμένης δράσης οδηγήθηκαν στη γνώση και τη μάθηση με τρόπο ενεργητικό και βιωματικό. Έμαθαν πως η γνώση και η μάθηση είναι μια αμφίδρομη διαδικασία που απαιτεί τη συμμετοχή όλων και δεν σταματά ποτέ, αφού είδαν και τις δασκάλες τους να μαθαίνουν καινούρια πράγματα μέσα από αυτήν τη δράση. Επίσης τα παιδιά έμαθαν να εμπλέκονται στην μαθησιακή διαδικασία, να συλλέγουν πληροφορίες από διάφορες πηγές, να τις αξιολογούν, να τις διασταυρώνουν, να τις αξιοποιούν, να τις επαληθεύουν μέσω του πειραματισμού.

Η χρήση του διαδικτύου και του Η/Υ έφερε τα παιδιά σε επαφή με τη τεχνολογία και τις δυνατότητες που παρέχει σε όλους τους τομείς της ζωής μας, καθώς διευκολύνει πολύ το έργο και μας ανοίγει νέους δρόμους, με την επισήμανση να γίνεται σωστή χρήση του μέσου. Οι εικαστικές τεχνικές που χρησιμοποιήσαμε για να αποτυπώσουμε τη ζωή στους πόλους με κατασκευές,

ζωγραφική, έργα μεγάλων ζωγράφων, τεχνικές ζωγραφικής, μακέτες, χρήση διαφόρων υλικών καθώς και οι εκφραστικές τεχνικές, όπως το θεατρικό παιχνίδι, το κουκλοθέατρο, η μουσική, οδήγησαν στην αισθητική ανάπτυξη και καλλιέργεια των παιδιών.

Το άνοιγμα του σχολείου προς την κοινωνία ήταν σημαντικό βήμα, μας βοήθησε να βγούμε από το μικρόκοσμο του νηπιαγωγείου και να δούμε πώς λειτουργεί η κοινωνία έξω απ' αυτό. Η επαφή των παιδιών με τον κόσμο των ενηλίκων, η εμπλοκή τους σε ένα θέμα επιστημονικό και σημαντικό, λειτούργησε θετικά και τα έβαλε στη διαδικασία του προβληματισμού, της έρευνας και της εξαγωγής συμπερασμάτων.

Τα παιδιά κατανόησαν ότι ο ρόλος του καθενός από εμάς, τόσο σε τοπικό όσο και σε ευρύτερο επίπεδο, ανεξαρτήτως ηλικίας ή φύλου, είναι σημαντικός και με τις πράξεις του, τον τρόπο ζωής του, τις συνήθειές του, μπορεί να επηρεάσει κάποιες εξελίξεις και να συμβάλλει σε ένα καλύτερο περιβάλλον, σε μια καλύτερη κοινωνία, σε ένα καλύτερο μέλλον, με το να αποκτήσει θετικές στάσεις και συνήθειες καθώς και μια ευρύτερη περιβαλλοντική και οικολογική συνείδηση.

#### **ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

- Υ.Π.Ε.Π.Θ. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2006), «Οδηγός Νηπιαγωγού, Εκπαιδευτικοί Σχεδιασμοί Δημιουργικά Περιβάλλοντα Μάθησης», ΟΕΔΒΑ
- Υ.Π.Ε.Π.Θ., Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2003), Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο (Δ.Ε.Π.Π.Σ.), Αθήνα.
- Χρυσ αφίδης, Κ. (2009), Διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, Δίπτυχο, Αθήνα
- Ματσαγγούρας, Η. (2000), Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση, εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα
- Ματσαγγούρας Η. (2002), Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση, εκδ. Γρηγόρης
- Περιοδικό Σύγχρονο Νηπιαγωγείο ,Δίπτυχο.Αθήνα.
- Περιοδικό Δημιουργικό Εργαστήρι ,Δίπτυχο.Αθήνα.
- Παιδιά ας μιλήσουμε για το περιβάλλον, ΥΠΕΧΩΔΕ.
- Μάρω Λοϊζου, Το ποτάμι τρέχει να συναντήσει τη θάλασσα, Εκδόσεις ΚΑΛΕΝΤΗΣ.
- Τα πουλιά, Εκδόσεις Σμυρنيωτάκη.
- Το Αλφαβητάρι της φύσης, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Καθημερινές Διαθεματικές Δραστηριότητες για το Νηπιαγωγείο, Εκδόσεις Δίπτυχο.
- Νίκης Κάντζου, Ταξιδεύοντας μ' ένα κύμα της Περιοδικό Σύγχρονο Νηπιαγωγείο.
- Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας ποταμός, Κ.Π.Ε. Νέας Κίου.
- Φρόσω Χαίτογλου, Το παράξενο πουλί, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή.
- Διαδίκτυο